

SZÖGI LÁSZLÓ

c. egyetemi tanár
MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport
dr.szogi.laszlo@gmail.com

A NAGYSZOMBATI EGYETEM HALLGATÓSÁGA AZ ÚJABB FORRÁSOK TÜKRÉBEN

Az 1635-ben alapított Nagyszombati Egyetem Magyarország első, máig folyamatosan működő univerzitása. Jogutódja a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Az egyetem levéltári forrásainak jelentős része elpusztult az 1956-os forradalom idején a Magyar Országos Levéltárban keletkezett tűzben. Ezért nagyon nehéz összeállítani az első magyar egyetemen tanult hallgatók listáját. A közelmúltban, Esztergomban új, eddig nem ismert források kerültek elő az egyetem növendékeiről. Ebben a cikkben összefoglaljuk azokat az eredményeket, amiket az új dokumentumok alapján elmondhatunk az egyetem bölcsészeti és teológiai karán tanult személyekről. Vizsgáljuk az egyetem vonzáskörzetét, a hallgatói létszám alakulását korszakonként, továbbá a hallgatóság társadalmi rétegződését és nemzetiségi összetételét, a külföldi és belföldi diákok arányát.

Kulcsszavak: Nagyszombati Egyetem, jezsuita oktatás, új források, egyetemtörténet, egyetemi hallgatók

STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF NAGYSZOMBAT IN THE LIGHT OF MORE CONTEMPORARY SOURCES. The University of Nagyszombat, founded in 1635, is the first university in Hungary to be continuously active to this day. Its successors are the Eötvös Loránd University of Budapest and the Péter Pázmány Catholic University. A significant part of the University's archives was destroyed in a fire at the Hungarian National Archives during the 1956 revolution. It is therefore very difficult to compile a list of the students who studied at the first Hungarian university. Recently, in Esztergom, new, previously unknown sources about the students of the university have been discovered. In this article, we summarise what can be said about the people who studied at the Faculty of Humanities and Theology of the University on the basis of these new documents. We will examine the university's area of attraction, the evolution of the number of students by period, as well as the social stratification and nationality composition of the student body, and the proportion of foreign and national students.

Keywords: University of Nagyszombat, Jesuit education, new sources, university history, university students

Beérkezett: 2022. 05. 15.

Közlésre elfogadva: 2022. 08. 15.

Copyright GERUNDIUM

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltárában három évtizeddel ezelőtt megkezdett egyetemjárás kutatás egyik legfontosabb, de egyben legnehezebb feladata volt az egykori Nagyszombati Jezsuita Egyetem hallgatói névsorának rekonstruálása. Mint ismeretes, az egyetem eredeti anyakönyvei és dokumentumainak jelentős része 1956-ban, a Magyar Országos Levéltárban, a szovjet hadsereg belövése után keletkezett tűzben, elpusztult.

Az 1980-as években, amikor elkezdtük feltárni az egyetem történetéről megmaradt forrásokat, kevés olyan anyagot vehettünk számításba, amelyekben a hallgatókra vonatkozó adatok találhatóak.¹ Ilynek voltak az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban megmaradt nagyszombati gimnáziumi és egyetemi névsor,² valamint a ma Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara Levéltárában megmaradt eredeti kari anyakönyv.³

Mivel az első magyar egyetem anyakönyveit a magyar történettudomány 1956 előtt nem dolgozta fel, a tűzvész óriási kárt okozott a magyar művelődéstörténet kutatói számára. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy elődeink bizony nagy mulasztást követtek el, hiszen Európában már az 1830-as évektől kezdve megkezdték a legfontosabb egyetemek anyakönyveinek kiadását, sőt az első világháború előtt már nagyon sok esetben e munkálatokat be is fejezték. Sajnos még 1935-ben, az egyetem alapításának 300. évfordulóján sem vették programba e feladat elvégzését. Hozzá kell tennem, hogy az 1950-es évek elején az akkori egyetem vezetői is szó nélkül egyeztek bele a teljesen épen maradt anyag egyetemről való elvitelébe, holott az akkori rektor, Trencsényi Waldapfel Imre mint tudós klasszikafilológus tudhatta volna, hogy Európa régi egyetemei saját maguk őrzik értékes levéltári anyagukat.

Az ELTE Levéltárában eddig háromszor rugaszkodtunk neki a Nagyszombati Egyetem hallgatóságának feltárásába. Először 1990-ben Zsoldos Attila, a ma már híres középkortörténész első munkájaként jelent meg az előbb említett két forrást tartalmazó munka.⁴ Másodszer 2002-ben az egyetemen tudományos fokozatot szerzők adatait dolgozták fel kollégáim, immár az egész nagyszombati időszakra vonatkozóan.⁵ Harmadszor 2011-ben, már a Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel összefogva készítették el tanítványaim a Hittudományi Kar hallgatóságának akkor elérhető legteljesebb névsorát.⁶

¹ Egyetemünk történetének levéltári és kéziratári forrásai 1635–1970. I–II. Szerk.: Szögi László. Budapest, 1982, 524 p. = Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből. 8.

² *Matricula Gymnasii tum Academiae Tyrnaviensis ab anno 1616 ad 1693.* In: Batthyany Gyűjtemény Cat. IX. Tit.I.d.

³ A Hittudományi Kar Levéltára 1/d. A Hittudományi Kar tanárainak, doktorainak és hallgatóinak jegyzéke. 1. kötet. Benne: *Matricula Auditorum Theologiae 1638-1773.*

⁴ *Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635-1701.* Sajtó alá rendezte, ZSOLDOS Attila, Budapest, 1990, 369 p. = Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből. 11.

⁵ BOGNÁR Krisztina–KISS József Mihály–VARGA Júlia, A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777. Budapest, 2002, 418 p. = Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből. 25.

⁶ KÁDÁR Zsófia–KISS Beáta–PÓKA Ágnes, A Nagyszombati Egyetem Hittudományi Karának hallgatósága 1635–1773. Budapest, 2011, 430 p. in Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből. 26.

Mindegyik kiadás újabb és újabb adatokat tartalmazott, de mégis tudtuk, a feltárt anyag hiányos, hiszen bizonyos korszakokból nem állt rendelkezésünkre semmilyen forrás, másrészt tisztában voltunk azzal, hogy új forrástípusokat is kell még keresnünk. Az elmúlt három évben azután talán már nem is várt áttörés következett be. Az Esztergomi Prímási Levéltár a felújított Adalbertinumban új helyiségeket kapott, és végre lehetőség nyílt az egykor a bazilika kupolájába mentett szeminárium levéltár szakszerű elhelyezésére és feldolgozására. Ekkor hívta fel a figyelmemet Hegedűs András a Prímási Levéltár igazgatója, hogy a feldolgozott anyagban egészen új, eddig nem ismert forrásokat találtak a Nagyszombati Egyetem hallgatóiról. Mechler Katalin dolgozta fel az újonnan előkerült iratanyagot,⁷ és nagyon sok segítséget nyújtott az anyag kutatásához. Ezen kívül szisztematikusan gyűjtöttük össze a hazai és külföldi könyvtárakban fellelhető, úgynevezett promóciós nyomtatványokat, amelyek egy részében az adott évben fokozatot szerző diákok neveit, és sok esetben más személyi adatait is felsorolták. Magyarországon az Országos Széchényi Könyvtárban, az ELTE Egyetemi Könyvtárában, az MTA Könyvtárában, a Piarista Rend Központi Könyvtárában kutattunk. Szlovákiában, Turócszentmártonban, a Szlovák Nemzeti Könyvtárban, Pozsonyban, az Egyetemi Könyvtárban, az Akadémiai Könyvtárban és a Líceumi Könyvtárban gyűjtöttük ezeket a nyomtatványokat, illetve azok felvételeit.

Ezen anyagok ismeretében most úgy érezzük, hogy az eddigi kutatási eredmények és publikációk felhasználásával, valamint az újonnan előkerült anyagok adatainak beépítésével már a feldolgozás lehetőségeinek határához értünk. Feltehetően nem várható új források előkerülése, tehát a mostani összegzés a Nagyszombati Egyetem hallgatóságának lehetséges legteljesebb névsorát adja. Természetesen ez a megállapítás a most feldolgozott két kar, a Bölcsészeti és a Teológiai karokra vonatkozik. A nagyszombati Jogi Kar anyaga még a 18. században elpusztult, így annak rekonstruálására nem is vállalkoztunk.

A Nagyszombati Egyetem történetéről az elmúlt évszázadokban számos összefoglaló monográfia készült,⁸ s ez felment minket e történet részletezése alól. Szándékunk az egyetem hallgatóságának a lehetséges legteljesebb névsorának összeállítása volt. Ehhez

⁷ MECHLER Katalin, Az Esztergomi Szemináriumi Levéltár rendezéséről, *Magyar Sion Új Folyam*, 2019, 1. sz., 115–132.

⁸ KAZY, Franciscus, *Historia Universitatis Tynaviensis Societatis Jesu. Ad Annum Christi 1735 eiusdem Universitatis secularem*. Tyrnaviae, 1737.

FEJÉR, Georgius, *Historiae Scientiarum Pazmaniae Archiepiscopalis ac. M. Theresianae Regiae Literaria*. Budaë, 1835.

PAULER Tivadar, *A budapesti Magyar Kir. Tudomány-Egyetem története. 1635–1806*. Budapest, 1880.

SZENTPÉTERY Imre: *A bölcsészettudományi kar története. 1635–1935*. A királyi Pázmány Péter-tudományegyetem története, IV. kötet. Budapest, 1935.

HERMANN Egyed, ARTNER Edgár, *A hittudományi kar története 1635–1935*. A királyi Pázmány Péter-tudományegyetem története, I. kötet. Budapest, 1938.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–1985. (Szerk.: Sinkovics István) Budapest, 1985.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002. (Szerk.: Szögi László) Budapest, 2003.

SZÖGI László, *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története képekben*. Budapest, 2015.

elsősorban azt kell tudnunk, hogy a vizsgált időszakban hogyan működött az egyetem, voltak-e szünetek az oktatásban, amelyekből nem is számíthatunk forrásokra, és természetesen milyen másodlagos forrásokból lehet az elpusztult eredeti anyakönyveket pótolni. Ez utóbbira visszatérünk, de előbb nézzük meg a folyamatos működés kérdését.

Ismeretes, hogy Pázmány Péter 1635. május 12-én írta alá az egyetem alapítólevelét, az intézmény tényleges megnyitására 1635. november 13-án került sor. A 17. században az egyetem működése korántsem volt folyamatos a hadiesemények következtében. A harmincéves háború vége felé, 1644 áprilisában I. Rákóczi György csapatai a Vág völgyéig nyomultak, így Nagyszombatban lényegében 8 éven át szünetelt a Teológiai Kar működése, bár egy-két tanár folytatta néhány tantárgy oktatását. A Bölcsészeti Kar ez idő alatt is működött, de a korábbinál jóval alacsonyabb létszámmal. 1663 nyarán Köprülü Ahmed török nagyvezér magyarországi hadjárata során elfoglalta Érsekújvárt, így a közeli Nagyszombatból a diákok és a tanárok is elmenekültek. Az 1664-es vasvári béke megkötése után az oktatás visszaállt a szokásos mederbe. A következő hadiesemény 1683-ban zavarta meg az oktatást, amikor Kara Musztafa török nagyvezér Thököly Imre kuruc fejedelemmel együtt utolsó nagy hadjárata során megkezdte Bécs ostromát. Nagyszombat városa 1683. július 18-án hűségesküt tett Thököly fejedelem megbízottjának. A Teológiai Kar működése 1683 és 1689 között megszakadt, azonban a Bölcsészeti Kar csak egy évig szünetelt, az 1684/85-ös tanévet már megkezdték. A török kiűzése után az egyetem működése folyamatosra vált, de az eredeti anyakönyvet hanyagul vezették, ezért hiányzik az 1701–1705 közötti bölcsészek névsora.⁹ A Rákóczi szabadságharc alatt az egyetemen folyamatos volt az oktatás, csupán 1710-ben szünetelt, az országos pestisjárvány miatt. A 18. század további éveiben komoly problémát már csak az 1739-es nagy pestisjárvány okozott, amikor rövid ideig szünetelt az oktatás.

Az egyetem szervezeti változása szempontjából döntő volt az 1753-as tanulmányi reform. Ennek részleteibe sem kívánunk most belemenni, de annyit megemlítünk, hogy Mária Terézia udvari tanácsadója, Gerhard van Swieten 1749-ben kezdte meg a Bécsi Egyetem reformját, és ennek nyomán 1753-ban Magyarországon is ez a reform lépett életbe a jezsuita egyetemeken. Ennek egyik folyománya volt, hogy a Bölcsészeti Kar oktatási ideje az addigi három tanévről kettőre csökkent, és teljesen átalakult az egyetemi fokozatok szerzésének rendje is. Ettől kezdve sokkal kevesebb baccalaureusi és magisteri fokozatot adtak ki, így az ezekre utaló források száma is lecsökkent, ami befolyásolta a mi kutatómunkánkat is.

Bevezetésként még annyit kell hozzátennünk, hogy 1773-ban a jezsuita rend felszólásával az egyetem állami intézménnyé vált, azonban vizsgálatainkat 1777-ig folytattuk, amikor az universitas elhagyta eredeti székhelyét, és Budára költözött.

⁹ SZENTPÉTERY 1935, 24.

A rendelkezésre álló források

Szükségesnek látom, hogy ha röviden is, de tájékoztassam az olvasókat azokról a régebbi és újabb forrásokról, amelyekből megpróbáltuk a Nagyszombati Egyetem hallgatói névsorát rekonstruálni. Szentpétery Imre¹⁰ és Hermann Egyed¹¹ munkáiból tudjuk, hogy az eredeti anyakönyvek 1935-ben még megvoltak, és azokat a szerzők használták is. Az anyakönyv lenne a legfontosabb forrástípus, és ebből valamennyi meg is maradt. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban lévő – már említett – matrikula az 1635/36-os tanévtől az 1686/87-es tanévig tartalmazza a bölcész és teológus hallgatók névsorát. Hiányzik az 1639/40, az 1662/63, az 1663/64, az 1664/65, az 1682/83 és az 1683/84-es tanévek névsora. Sajnálatosan ebben a forrásban csak névsorok találhatók, egyéb adatok nem, és vannak olyan tanévek, amelyekben egyik vagy másik évfolyam névsora hiányzik. A másik – már szintén említett – matrikula a Hittudományi karon maradt meg, és az 1638/39-es tanévtől az 1772/73-as tanévig tartalmazza a teológusok névsorát, de szintén csak neveket. Ez az anyag is hiányos. A már említett okokból nincs névsor az 1642–1652 közötti, az 1683–1689 közötti és az 1705–1706 közötti évekből. Az Esztergomi Prímási Levéltárban utóbb került elő a Seminarium Generale anyakönyve, amelyben alapítványok szerint csoportosítva 1649 és 1750 közötti igen részletes hallgatói névsorok találhatóak.¹² Ugyanebből a korból az Esztergomi Hittudományi Főiskola Könyvtára őrzi a hallgatók eskükönyvét.¹³ Ugyancsak a közelmúltban kerültek elő számadáskönyvek az egyes nagyszombati szemináriumok költségvetéséről, és ezek elején általában található egy pontos hallgatói névsor is, ha nem is mindig részletes adatokkal.¹⁴ Ezek a névsorok az 1760–1763 és az 1770–1777 közötti évekből maradtak meg. Hasznos kiegészítő forrásnak számítottak az előkerült hallgatói keresztlevelek, valamint az egyes püspökök ajánlólevelei, amelyekből a diákokról fontos kiegészítő személyi adatokat tudtunk nyerni. Egy Turócszentmártonban őrzött forrásban szintén található teológus névsorok, de a már említettekhez képest nem tartalmaznak újabb adatokat.¹⁵ A források között még meg kell említenünk a jezsuita rend osztrák rendtartománya által 1718-tól 1773-ig évenként megjelentetett nyomtatott katalógust, amely a nagyszombati rendház jezsuita bölcész és teológus hallgatóinak névsorát is tartalmazza.¹⁶ Itt jegyzem meg, hogy a nagyszombati repetens képzés hallgatóit nem vettük fel az adattárba, mivel azt az egyetemről független intézménynek tekintjük.

¹⁰ SZENTPÉTERY Imre, *A bölcészettudományi kar története. 1635–1935*. A királyi Pázmány Péter-tudományegyetem története, IV. kötet. Budapest, 1935.

¹¹ HERMANN Egyed–ARTNER Edgár, *A hittudományi kar története 1633–1935*. A királyi Pázmány Péter-tudományegyetem története, I. kötet. Budapest, 1938. (Az 1635–1790 közötti részt Hermann Egyed írta.)

¹² Catalogus nomina alumnorum in Collegii Generali. = ESZL 28 D E Nr. 1.

¹³ Juramenta alumnorum in Collegii Generali = EHF 29-a-28.

¹⁴ Informatio de alumnis Seminarii Generalis Tyrnaviensis. = ESZL 28 DE 5-11.

¹⁵ Acta Jesuitarum in Hungaria ab anno 1648 usque ad 1683. Lelőhely: Matica Slovenska, Martin RKHS 1425b, valamint Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Mikrofilmtár C 205-206. doboz.

¹⁶ Catalogus personarum et officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu pro Anno.

Külön forráscsoportot képeznek a nagyszombati promóciós nyilvántartások. Ennél a forrástípusnál sokkal jobb a helyzet, mint a matrikulák esetében. Nem maradt meg ugyan valamennyi eredeti nyilvántartás, de a hiányokat elég jól tudtuk pótolni. A legkorábbi időszakra felhasználható Csery Istvánnak, az ELTE Egyetemi Könyvtár egykori másodőrének munkája.¹⁷ A négy kötetből álló kézirat második, harmadik és negyedik kötetében az 1636 és 1680 közötti évek tanári, diák és promoveáltak névsorai is megtalálhatók. Ugyancsak az Egyetemi Könyvtár kéziratárában található egy eredeti nagyszombati promóciós nyilvántartás az 1674–1702 közötti évekből.¹⁸ Ez mind a baccalauerusok, mind a magisterek névsorait tartalmazza. Ezután egy időbeli hiátus következik, de az Országos Széchényi Könyvtár Kéziratárában egy újabb kötet található az 1720–1766 közötti évekből.¹⁹ A hiányzó évek adatait nagyrészt pótolhattuk, vagy kiegészíthettük a már említett promóciós nyomtatványok adatai alapján, amelyekből 357 darabot gyűjtöttünk össze hazai és szlovákiai könyvtárakban. Ezeknek többsége felhasználható új adatokat tartalmazott, de természetesen voltak olyanok is, amelyek nem voltak felhasználhatóak. Ami a teológus hallgatók promócióit illeti, azoknál kényelmesebb helyzetben voltunk, mert a Hittudományi Kar Levéltárában nemcsak a matrikula, hanem a fokozatot szerzettek névsora is megtalálható.²⁰

Részben forrásként is lehetett felhasználni Branislav Varsik, szlovák történész és levéltáros 1938-ban publikált könyvét a Nagyszombati Egyetem nemzetiségi kérdéséről.²¹ Varsik magyarul jól tudó, a Nagykovácsi Gimnáziumban, majd a Bécsi, a Prágai Egyetemen is tanuló kítűnő történész volt, aki a Pozsonyi Comenius Egyetem első történészprofesszorai közé számított, és nagyon sokáig publikált, 90 éves korában hunyt el. Hozzánk képest óriási előnye, hogy ő még az egyetem eredeti forrásait is kutatta, amire nekünk már nem volt lehetőségünk. A könyvben az 1635–1680 közötti évekből részben olyan adatokat is közölt, amelyek azóta elpusztultak, így ezekkel is kiegészítettük névsorunkat.

1647-ben készült az esztergomi főegyházmegye első sematizmusa, amely ma már a Prímási Levéltár honlapján olvasható.²² Használható forrás még a nyomtatásban rendelkezésre álló főegyházmegyei sematizmusok, amelyek 1763-tól állnak rendelkezésre.²³ Ezekben általában az „Instituta Educationem Cleri Junioris” című fejezetek-

¹⁷ Historia C. R. Scientiarum Universitatis Pestiensis I – IV. = ELTE Egyetemi Könyvtár Kéziratára. Ms G 163.

¹⁸ Acta Promotionis Magisterii Philosophici = ELTE Egyetemi Könyvtár Kéziratára. Ms F 44.

¹⁹ Protocollum Promotionum ad gradus philosophicus in Universitate Tyrnaviensi = Országos Széchényi Könyvtár Kéziratára Fol. Lat. 82.

²⁰ Album Rectorum et Decanorum item promotorum in doctores Theologiae. Album Baccalaureorum Theologiae 1638-1784 = PPKE Hittudományi Kar Levéltára 1/d. 1. kötet

²¹ BRANISLAV Varsik, *Národnostný problém Trnavskej univerzity*. Bratislava, Nákladem Učené spoločnost Šafárikova. 1938.

²² Nomina, cognomina, dignitates et beneficia sub jurisdictione Archiepiscopali Strigoniensi existendi totius Cleri.

²³ A sematizmus címe a korszak elején: Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi 1763–1777 között a sorozat hiánytalan.

ben megtalálhatók a szemináriumok az évi hallgatói. Az adattárban számításba kellett vennünk, hogy az évi sematizmusokban, az előző év őszén tanulmányaikat megkezdő növendékek szerepelnek, vagyis tanulmányuk kezdő éve mindig eggyel korábbi, mint a sematizmus kiadásának esztendeje. Ezekben a nyomtatott füzetekben azonban csupán a növendékek neve és végzett évfolyama található meg, valamint az, hogy melyik szemináriumban tanultak.

A hallgatók létszáma

Nyitott kérdés, hogy pontosan hányan tanultak az első, folyamatosan működő magyarországi egyetemen. Zsoldos Attila könyvében 3870 hallgató nevét közölte 1635 és 1701 között.²⁴ A fokozatot szerzett diákokról kiadott könyv 4315 hallgató adatait tartalmazza az 1635–1777 közötti időszakból, de ebben néhány orvoskari hallgató is található. A nagyszombati Teológiai Karról kiadott könyvben pedig a szerzők 4734 diák nevét sorolták fel 1635 és 1773 között. Természetesen e kiadványok között nagy az átfedés, így pontos számot eddig sem tudtunk mondani, s e tekintetben most ugyan sokkal előbbre tartunk, de úgy tűnik, végleges számot sohasem fogunk tudni. A teológus hallgatók adatai mondhatni, hogy hiánytalanok, azonban a bölcsészeké, főleg a 18. századból mindig hiányos fog maradni. Az is látható, hogy számos bölcsészhallgató adatsora a második tanévvel kezdődik. Ennek oka, hogy sokuk nevét és egyéb adatait csak a promóciós névsorokból tudjuk, így nincs biztos adatunk arra, hogy a logikát, vagyis az első évet is Nagyszombatban végezték. Csaknem biztosak lehetünk abban, hogy ott jártak, de ezt nem írhattuk be az adattárba. A probléma az, hogy azok a diákok, akik csak az első évben jártak Nagyszombatban és a baccalaureusi fokozatot sem szerezték meg, nem szerepelnek egyik fennmaradt forrásban sem. Különösen hiányos a bölcsészek névsora 1753 után, amikor a promóciós adatok már nagyon megritkulnak. Erre nézve egy érdekes összehasonlítást tudunk tenni. Szentpétery Imre, aki még használhatta az eredeti anyakönyveket, hat tanévből közölte a bölcsészhallgatók létszámát.²⁵

	Szentpétery adata	Jelenlegi adat	Szentpétery adata	Jelenlegi adat
Tanév	I. év	I. év	II. év	II. év
1758/59	158	7	155	11
1759/60	153	9	133	23
1769	170	22	80	45
1770	127	29	88	27
1771	200	21	?	36
1772	170	23	85	29

²⁴ ZSOLDOS i. m., XIX.

²⁵ SZENTPÉTERY, i. m., 120.

1753 és 1777 között összesen 812 bölcsészhallgató adatait ismerjük. Ha az elsőévesek számát nézzük a táblázatban, akkor ezt a számot 4-10-szeres szorzóval kellene növelni, ha a másodévesekét, akkor is 2-6-szoros szorzóval számolhatnánk. Ha átlagban 5-ös szorzóval számolunk, akkor az adott időszakban legalább 4060 bölcsész diákkal számolhatnánk. Vagyis a közölt bölcsész létszámhoz hozzáadhatnánk még legalább 3000 beiratkozást.

A két karon a beiratkozók megoszlását mai ismereteink szerint az alábbi táblázat tartalmazza. A táblázat adatait tehát a teológusok vonatkozásában hitelesnek tekinthetjük, míg a bölcsészek tekintetében a fentiek szerint hiányosnak. A Nagyszombati Egyetemen fennállása alatt valószínűleg 13-14 ezer diák iratkozott be e két karon, s közülük jelenleg közel 10 ezer hallgató nevét ismerjük. Jelenlegi adataink szerint 5346 teológus és 6889 bölcsészhallgatót ismerünk az egyetemről. Közülük 2679-en mindkét karon tanultak.

Növéndékek	Személyek	% a ténylegesből
Bölcsész és teológus mindkét karon	2679	28,00
Csak teológiát tanult	2667	27,87
Csak bölcsészetet tanult	4210	44,00
Nincs adat	11	0,11
Tényleges személyek száma	9567	100

Az új beiratkozók számának alakulása évtizedenként

Időhatár	Új beiratkozók	Százalék
1635–1640	380	3,97
1641–1650	617	6,44
1651–1660	809	8,45
1661–1670	516	5,39
1671–1680	529	5,53
1681–1690	290	3,03
1691–1700	678	7,08
1701–1710	327	3,41
1711–1720	634	6,62
1721–1730	792	8,27
1731–1740	973	10,17
1741–1750	979	10,23
1751–1760	758	7,92
1761–1770	839	8,76
1771–1777	446	4,66
	9567	100

143 év alatt az ismert adatok szerint az évi beiratkozási átlag 67 fő. Az évtizedenkénti adatok az utolsó három évtizedben nem a valós helyzetet tükrözik, mint ezt korábban már kifejtettük. 1753 után a bölcészek száma lényegében hiányzik, közülük azokat ismerjük, akik a teológiai karon is tanultak. Az évtizedenkénti új beiratkozók száma ekkor bizonyosan 1000 fő fölött lehetett, de ezek az adatok végleg elvesztek számunkra. A 18. század első évtizedének visszaesése a korabeli matrikula vezetésének hiányával magyarázható. A 18. században folyamatos fejlődés volt tapasztalható az egyetem hallgatói létszámában.

A hallgatók egyházmegyék szerinti csoportjai

Az anyakönyvekben 2600 esetben jelzik a források az egyházmegyékhez való tartozást. Természetesen nemcsak a teológusoknál, hanem azoknál a bölcészeknél is, akik a papi pályára készültek. Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy a növendékeknek 54%-a származott a korabeli Esztergomi Főegyházmegyéből, a maradék 46% pedig 17 másik püspökségből, 12 személy pedig külföldi egyházmegyéből. Jelentős számban küldtek növendékeket Nagyszombatba a közeli Nyitra és a távoli Erdély egyházmegyéjéből. Az erdélyi katolicizmus támogatása már az alapító Pázmány Péter szándéka is volt. 100 fő feletti hallgatóval szerepel még Eger és Veszprém egyházmegyéje. A görög-katolikusokat jelenlegi adataink szerint 65 hallgató képviselte a későbbi munkácsi és a korabeli fogaras-balázsfalvi egyházmegyéből.

Egyházmegyék és szerzetesrendek szerinti megoszlás

Egyházmegye	Növendékek	% ismertből
Esztergom	1426	54,84
Nyitra	290	11,15
Erdély	208	8,00
Eger	150	5,77
Veszprém	120	4,61
Győr	73	2,80
Vác	67	2,57
Pécs	54	2,07
Szepes	44	1,68
Munkács	36	1,38
Rozsnyó	30	1,15
Besztercebánya	29	1,11
Csanád	16	0,61

Egyházmegye	Növendékek	% ismertből
Fogarasz	16	0,61
Szerém	11	0,42
Nagyvárad	9	0,34
Zágráb	6	0,23
Kalocsa	3	0,11
Külföldi egyházmegyék		
Krakkó (Kraków)	2	
Bécs (Wien)	2	
Neisse (Nysa)	2	
Breslau (Wrocław)	1	
Zára (Zadar)	1	
Bosznia	1	
Augsburg	1	
Olmütz (Olomouc)	1	
Passau	1	
Összes ismert	2600	100

Az egyetemen nagyon sok szerzetes növendék tanult. Mostani adataink szerint ezek 90%-a érthetően jezsuita volt. A hazai jezsuita növendékek adatait Lukács László munkásága nyomán elég jól ismerjük,²⁶ mégis sok újabb adattal – hazai és feltehetően szlovákiai forrásokkal – lehetne kiegészíteni.²⁷ Az itt tanuló rendtagok száma feltehetően hiánytalan, azonban személyi adataikat még ki lehetne egészíteni. Rajtuk kívül a pálosoknak volt külön képzése Nagyszombatban, őket 124 növendék képviselte.²⁸

²⁶ Lukács, Ladislaus: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum et officiorum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1773)*. Pars I–III. Romae, Institutum Historicum S. I., 1987–1988. *Catalogi Personarum et officiorum Provinciae Austriae S.I. Coll. et ed.: Lukács, Ladislaus. Romae, Institutum Historicum S. I., (Monumenta Historica Societatis Iesu. vol. 125.) Pars I. (1551–1600), Pars II. (1601–1640), Pars III. (1641–1665), Pars IV. (1666–1683), Pars V. (1684–1699), Pars VI. (1700–1717), Pars VII. (1718–1733), Pars VIII. (1734–1747), Pars IX. (1748–1760), Pars X. (1761–1769), Pars XI. (1770–1773), Index. Romae (1978–1995).*

²⁷ A trencsényi jezsuita noviciatus anyakönyvét a magyarországi Jezsuita Levéltár és Rendtörténeti Könyvtár őrzi: JTMRL I. 1a. *Nomina novitiorum secundum ordinem quo ingressi sunt in hanc domum probationis Trinchinii Provinciae Austriae Societatis Iesu. 1655–1772.* Nagyobb része, a skolasztikusok jegyzéke megjelent nyomtatásban: PETRUCH Antal, *A trencsényi jezsuita noviciátus anyakönyve, 1655–1772.* In: *Jezsuita Rendtörténeti Évkönyv 1942*, 266–477., és külön is: Budapest, 1942.

²⁸ A pálosokra lásd: KISBÁN Emil: *A magyar Pálos-rend története*, I. 1225–1711., II. 1711–1786. Budapest, 1938–1940.

Nagyobb számban még a bencések tanultak az egyetemen, jelenleg 50 ilyen hallgatót ismerünk.²⁹

Szerzetesrend	Növendékek	Százalék
Jezsuita szerzetes	1889	90,51
Pálos szerzetes	124	5,94
Bencés szerzetes	50	2,40
Ferences szerzetes	7	
Premontrei szerzetes	5	
Bazilita szerzetes	3	
Minorita szerzetes	2	
Domonkos szerzetes	1	
Piarista szerzetes	1	
Rendi megjelölés nélküli	5	
Összes ismert	2087	100

Kollégiumok szerinti megoszlás

Nagyszombatban a vizsgált időszakban négy papi szeminárium működött. Közülük a legnépesebb és legjelentősebb volt a Seminarium Generale, amit a növendékek vörös reverendájáról Collegium Rubrorumnak is neveztek. Ez egyfajta nemzeti szeminárium volt, amely az egész országból fogadott papnövendékeket, ideértve Erdélyt is. Ennek alapítását az 1648. évi nemzeti zsinat mondta ki és Lippay György érsek valósította meg. Adataink szerint 1985 növendék volt tagja a vizsgált időszakban. Itt jegyzem meg, hogy a szemináriumok között volt átjárás, így egy-egy növendék a források szerint tanulmányai során az egyik szemináriumból átkerülhetett egy másikba. A legteljesebb adatsorral ebből a szemináriumból rendelkezünk, mert ennek külön anyakönyve került elő Esztergomban.

A második legnépesebb a Szent István királyról elnevezett szeminárium, a Stephaneum, ahová elsősorban az Esztergomi Főegyházmegye növendékei kerültek. Ez volt a még Oláh Miklós által, 1566-ban alapított Szűz Máriáról elnevezett első szeminárium utódja, amely feltehetően 1631-ben egyesült a Pázmány által ekkor alapított, Szent Istvánról nevezett egyházmegyei szemináriummal. Az egyesülés pontos évszáma nem ismert. A növendékek fekete reverendájáról Collegium Nigrorumnak is nevezték. Ismereteink szerint 1118 növendék tanult ott korszakunkban.

²⁹ *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. A magyar kereszténység, királyság és bencés rend fönnállásának kilencszázados emlékére kiadja a Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend. (Szerk.: Erdélyi László) I–XII. Budapest, 1902–1912. Újabbán: Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. I–III. (Szerk.: Takács Imre) Pannonhalma, 1996.*

A harmadik kollégium a Szent Adalbertről elnevezett Adalbertinum volt. Ennek legkorábbi előzménye a még Pázmány Péter által 1619-ben alapított Bursa Sancti Adalberti, amelyben nem csupán papnövendékek, de szegényebb nemesek gyermekei is kaphattak szállást és ellátást. Kollonich Lipót később ezt a kollégiumot elsősorban a görögkatolikus papnövendékek fogadására használta fel. 536 papnövendék itteni tanulmányairól tudunk.

Szemináriumok	Növendékek
Seminarium Generale	1985
Stephaneum	1118
Adalbertinum	536
Marianum	488
Convictus Nobilium	155
<i>Jezsuiták kollégiumnál nem jelezve</i>	<i>1750</i>
<i>Pálosok kollégiumnál nem jelezve</i>	<i>113</i>
<i>Bencések kollégiumnál nem jelezve</i>	<i>28</i>
Nincs adat	3730

A negyedik e korszakban is működő szeminárium a Szelepcsényi György által 1678-ban alapított és a mennyekbe felvett boldogságos Szűzanyáról elnevezett intézmény volt, a Marianum, ahol igen sok más egyházmegyéből származó papnövendék tanult. 488 növendékét ismerjük.

A nemesi konviktusban (Convictus Nobilium) a nemesi származású, de az esetek többségében nem papi pályára készülők bölcészshallgatók kaptak helyet. Az általunk ismert 155 személynél nyilván többen voltak. A szerzetesek egy része a rendbe való belépés előtt tagja lehetett valamelyik kollégiumnak, de belépésük után a rend saját intézményeiben kaptak elhelyezést.

A hallgatók származási hely szerinti megoszlása

Minden felsőoktatási intézmény esetében fontos kérdés a vonzáskörzet nagysága és kiterjedése. Tekintettel a török hódoltság időszakára, Nagyszombat estében nyilván más a vonzáskörzet a török hódoltság alatt, mint utána, jóllehet a normális élet helyreállítása 1699 után, de pontosabban számolva inkább 1711 után is még évtizedekig tartott. Ma már a történettudomány nagyjából elfogadott álláspontja, hogy a 18. századi konszolidáció kezdetét helyes a Rákóczi szabadságharc lezárásához, 1711-hez kötni.

Mostani kutatásunk egyik nagy eredményének tartjuk, hogy az összes beiratkozó 72%-a esetében sikerült meghatározni a származási helyet. Ez igen magas arány, külö-

nösen ahhoz képest, hogy milyen rosszak voltak a forrás adottságok. Esetenként magasabb is, mint a későbbi királyi jogakadémiák hasonló adata. A származási helyek közül 63 esetben a helységet nem tudtuk beazonosítani, elsősorban olyan esetekben, amikor a történelmi Magyarországon nagy számban előforduló, hasonló nevű településről volt szó. 6169 esetben viszont meg tudtuk határozni a hazai származási helyet, valamint 635 további külföldről érkező növendék származási vagy születési helyét. A külföldiek esetében többször csak a tartományt vagy országot jelezték, ahonnan a diák Nagyszombatba érkezett.

Ha a vizsgált korszak egészét nézzük, akkor a 20 legtöbb hallgatót küldő megyéből 5118 diák érkezett Nagyszombatba. Ez az összes hazai hallgató 82,96%-a. A megyék közül 12 felvidéki, és együttesen 3882 diákot küldtek Nagyszombatba, vagyis az összes ismert hazai hallgató 62,92%-át. Ehhez képest az 5 dunántúli megyéből (ide számítom Komárom megyét is) csak 820 diákot ismerünk, ami mindössze 13,29%-ot jelent. Erdélyt Csíkszék és Háromszék képviseli 248 diákkal, ami az összes ismert diák 4,02%-a. Az Alföldről egyedül Heves megye szerepel a táblázatban a maga 168 hallgatójával (2,72%).

Figyelemre méltó tény, hogy Horvátországból 1635–1777 között összesen 191 fő, ebből 1711 előtt 115 fő tanult Nagyszombatban. Itt látható, hogy a horvátországi diákok száma csökkent azután, hogy 1669-ben Zágrábban is megalakult a jezsuiták ottani akadémiaja. Erdélyből Nagyszombatban 1635–1777 között összesen 472 fő, ebből 1711 előtt 220 fő tanult. Ebben az esetben az érdeklődés nem változott, hanem egyetlen volt az egyetem fennállásának egész időszakában.

A nagyszombati hallgatók megoszlása megyék szerint 1635–1777 között,
80 főnél több beiratkozó esetében

Szám	Megye	Beiratkozók 1635–1777	Százalék ismertből
1.	Nyitra	1080	17,50
2.	Pozsony	961	15,57
3.	Trencsén	550	8,91
4.	Bars	307	4,97
5.	Vas	246	3,98
6.	Sopron	244	3,95
7.	Hont	180	2,91
8.	Szepes	179	2,90
9.	Heves	168	2,72
10.	Csíkszék	145	2,35
11.	Győr	136	2,20
12.	Liptó	120	1,93

Szám	Megye	Beiratkozók 1635–1777	Százalék ismertből
13.	Zólyom	119	1,92
14.	Nógrád	106	1,72
15.	Komárom	105	1,70
16.	Háromszék	103	1,67
17.	Árva	98	1,58
18.	Sáros	97	1,57
19.	Zala	89	1,44
20.	Turóc	85	1,37
	Összes ismert hazai	6169	100
	Nem beazonosítható	63	0,91
	Külföldi	635	9,23
	Adattal rendelkező	6867	100
	Nincs adat	2700	28,23
	Összesen	9567	100

Ezek után hasonlítsuk össze, hogyan alakult az egyetem vonzáskörzete az 1711 előtti időszakban. A következő táblázatban szintén az első 19 megye látható, és érdekes módon mindössze négy helyen látunk változást az előző táblázathoz képest. 1711 előtt szerepel a táblázatban Turóc megye, valamint a horvátországi Zágráb és Varasd megyék és azok az erdélyi diákok, akiknél a pontos származási helyet nem ismerjük, de tudjuk, hogy Erdélyből érkeztek. Helyettük az egész korszakot mutató táblázatba bekerül Zólyom, Komárom és Árva megye, valamint a Dunántúlról Zala megye. Nincs tehát nagy különbség a két korszak között. Az tisztán látható, hogy a török hódoltság igen csak beszűkítette az egyetem országon belüli vonzáskörzetét. Az 1711 előtti korszakból ismerjük a növendékek 44%-át, míg az utána következő korszakból származik 56%. Azonban, mint említettük, a második korszakból hiányzik a legtöbb adat, főleg az 1753 utáni évekből. Az erdélyi és a horvátországi megyék képviselője viszont valószínűleg ekkor sem változna, mert 1698-ban újra indult a Kolozsvári Jezsuita Akadémia, amelyik sok erdélyi hallgatót vonzott a továbbiakban,³⁰ továbbá fejlődött az 1669-ben alapított Zágrábi Jezsuita Akadémia³¹ is. Hozzá kell tennünk, hogy 1760 és 1776 kö-

³⁰ VARGA Júlia, *A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatósága 1641–1773 (1784)*. Budapest, 2007. Vö.: SZÖGI László–VARGA Júlia, *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története*. I. rész. A Báthory-egyetemtől a Kolozsvári Tudományegyetemig. 1581–1872. Szeged, 2011.

³¹ Spomenica u povudu proslave 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu. Knjiga I. Zagreb, 1969., Miroslav Vanino: Isusovci i hrvatski narod. I. Rad u XVI soljecu Zagrebački Kolegij. Zagreb, 1969., II. Kolegiji Dubrovački, Riječki, Varaždinski i Požeški. Zagreb, 1987., Filip Potrebić: Tri stoljeća Požeške gimnazije. 1699–1999. Požega, 1999.

zött Pozsegában is működött a jezsuiták által fenntartott Akadémia, ahol bölcsészetet és a teológia kezdeti évfolyamait is tanították.

A nagyszombati hallgatók megoszlása megyék szerint 1635–1711 között

Szám	Megye	Beiratkozók 1635–1711	% ismertből 1711 előtt
1.	Nyitra	503	20,20
2.	Pozsony	455	18,27
3.	Trencsén	213	8,55
4.	Bars	121	4,85
5.	Heves	86	3,45
6.	Vas	81	3,25
7.	Sopron	78	3,13
8.	Győr	70	2,81
9.	Szepes	67	2,69
10.	Csíkszék	67	2,69
11.	Turóc	55	2,20
12.	Liptó	54	2,16
	Összes hazai 1711 előtt	2490	100
	Összes ismert hazai	6169	100
	Nem beazonosítható	63	0,91
	Külföldi	635	9,23
	Adattal rendelkező	6867	100
	Nincs adat	2700	28,23
	Összesen	9567	100

Az alábbiakban még egy táblázatban azokat a megyéket soroljuk fel, ahonnan 80 és 30 fő közötti beiratkozót ismerünk. A 13 megye között már volt hódoltsági területeket is találunk, mint Pest, Baranya, Esztergom, Veszprém és Fejér megyéket. Az itteni diákok többsége már a 18. században érkezett Nagyszombatba, a török kiűzése után. Feltételezhető, hogy számuk magasabb lenne, ha valamennyi bölcsészhallgató adatait ismernénk.

A nagyszombati hallgatók megoszlása megyék szerint 1635–1777 között
30 és 80 fő közötti beiratkozó esetében

Szám	Megye	Beiratkozók 1635–1777	% ismertből
21.	Pest	69	1,12
22.	Abaúj	63	1,02
23.	Zágráb	63	1,02
24.	Baranya	58	
27.	Erdély megye nélkül	57	
26.	Varasd	52	
25.	Zemplén	51	
29.	Veszprém	48	
28.	Esztergom	47	
30.	Udvarhelyszék	44	
31.	Moson	42	
32.	Fejér	35	
	Összes ismert hazai	6169	100
	Nem beazonosítható	63	0,91
	Külföldi	635	9,23
	Adattal rendelkező	6867	100
	Nincs adat	2700	28,23
	Összesen	9567	100

A következő táblázatot csupán azért közöljük, hogy az érdeklődők azoknak a megyéknek a nevét is megtalálják, akik ugyan kevés hallgatót küldtek Nagyszombatba, de helytörténeti szempontból mégis van jelentősége annak, hogy onnan is jutottak el diákok az első diákok az első állandó hazai egyetemre.

Szám	Megye	Beiratkozók
33.	Kolozs	29
34.	Borsod	28
35.	Gömör	27
36.	Jászkun ker.	26
37.	Alsó Fehér	24
38.	Bihar	23
39.	Ung	23

Szám	Megye	Beiratkozók
40.	Somogy	20
41.	Kőrös	20
42.	Tengermellék	19
43.	Marosszék	18
44.	Szatmár	17
45.	Pozsega	14
46.	Csongrád	12
47.	Tolna	11
	Összes ismert hazai	6169
	Nem beazonosítható	63
	Külföldi	635
	Adattal rendelkező	6867
	Nincs adat	2700
	Összesen	9567

A hallgatóság megoszlása városok szerint

Egy felsőoktatási intézménynél az is fontos tényező, hogy az adott régió vagy ország mely városaiból vonzza a legtöbb hallgatót. Véleményünk szerint vizsgált korszakunkban ennek kisebb a jelentősége, hiszen a 17–18. században, különösen a Felvidék jelentős városaiban erős evangélikus közösségek éltek, akik természetesen nem küldték gyermekeiket egy jezsuita egyetemre. Ennek következtében vagy azok a városok jönnek szóba esetünkben, ahol nagyobb számú katolikus lakosság élt, vagy azok a települések, ahol katolikus középiskolák működtek.

Az alábbi táblázatot ennek fényében kell vizsgálnunk, s így szinte érthetővé válik az a sorrend, ami kialakult. Ami magyarázatra szorul az Bécs hatodik helye, de ne felejtjük el, hogy a jezsuita egyetemek lényegében nemzetközi jellegűek is voltak. A rend nemcsak egy tartományon belül, de azon túl is bárhová küldhette tagjait képzésre, így érthető, hogy sokan érkeztek Nagyszombatba a császárvárosból is.

A növéndékek tagolódása városok szerint, 40-nél több beiratkozó esetében

Szám	Település	Beiratkozók	% ismertből
1.	Nagyszombat	209	3,06
2.	Pozsony	154	2,25
3.	Szokolca	105	1,53

Szám	Település	Beiratkozók	% ismertből
4.	Győr	105	1,53
5.	Bécs/Wien	84	1,23
6.	Gyöngyös	83	1,21
7.	Komárom	71	1,04
8.	Trencsén	70	1,02
9.	Selmecbánya	63	
10.	Nyitra	60	
11.	Garamszentkereszt	54	
12.	Zsolna	46	
13.	Pécs	44	
14.	Besztercebánya	43	
15.	Eger	42	
16.	Kőszeg	41	
	Összesen	1274	18,72
	Összes ismert hazai és külföldi	6805	100

Mint látható, 40-nél több hallgatót 16 település küldött Nagyszombatba, ezek közül 9 felvidéki, 4 dunántúli, 2 az Alföld peremén található és 1 külföldi. Rajtuk kívül még 24 olyan települést találunk, ahonnan 20 és 40 közötti, Nagyszombatban tanuló diákot ismerünk. Érdemes megjegyeznünk, hogy a Fazekas István vezette, s a jezsuita gimnáziumok hallgatóságának feltárását végző kutatócsoport eredményei már elérhetőek.³² A szlovák történetírás is megkezdte a felvidéki jezsuita gimnáziumok tanári és diáknévsorának kiadását.³³ A későbbiekben célszerű lesz valamennyi, a Nagyszombati Egyetem vonzáskörzetébe tartozó jezsuita és fontosabb piarista gimnázium névsoraival összevetni ezt az adattárat, és bizonyosan számos további nagyszombati hallgató adatait lehet majd kiegészíteni. Csak érzékeltetni akarom a leendő munka nagyságát, ha megemlítem, hogy legalább a nagyszombati, a pozsonyi, a győri, a soproni, a besztecebányai, a komáromi, a trencsényi, a selmecbányai, a kőszegi, a szakolcai és a zsolnai jezsuita, valamint legalább a nyitrai és a privigyei piarista, s végül a pápai pálos rendi gimnáziumok névsorait is át kellene nézni, illetve azokból adatbázist készíteni. Ez termé-

³² A Hungaricana Közgyűjteményi portálon, Adatbázisok. Könyv és Dokumentumtár. Iskolai értesítők alatt megtalálható a győri, a pozsonyi és a nagyszombati jezsuita gimnáziumok hallgatói adattára. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok_JezsuitaGimnaziumokDiakjai/. A győri gimnázium adattára már nyomtatásban is elérhető: FAZEKAS István–KÁDÁR Zsófia–KÖKÉNYESI Zsolt, *A győri jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1630–1773)*. I–II. kötet. Budapest, 2020.

³³ LIBOR Bernát, *Životopisný slovník pedagógov jezuitského gymnázia v Trenčíne v rokoch 1649–1773*. Bratislava, 2013.

szetesen már egy egész másik, sok évre kiterjedő kutatási projekt lenne. Hozzáteszem, hogy hasonló munkát el lehetne végezni a Kassai Jezsuita Egyetem vonzáskörzetébe tartozó iskolák esetében is.

A nagyszombati hallgatók megoszlása települések szerint
20 és 40 közötti beiratkozó esetében

Szám	Település	Beiratkozók
17.	Sopron	37
18.	Esztergom	33
19.	Privigyé	33
20.	Kassa	32
21.	Érsekújvár	31
22.	Nagyatpolcsány	31
23.	Grác/Graz	30
24.	Zágráb	29
25.	Pápa	28
26.	Vágújhely	28
27.	Varasd	27
28.	Székesfehérvár	26
29.	Galgóc	26
30.	Sasvár	26
31.	Léva	24
32.	Csejte	24
33.	Holics	23
34.	Vágbeszterce	23
35.	Kolozsvár	22
36.	Kis-, Nagybicse	22
38.	Körmöcbánya	21
39.	Szombathely	21
40.	Kinorány	20
	Összes ismert hazai és külföldi	6805

Kiadványsorozatunkban az intézmények vonzáskörzetét a hazai nagyrégiók, tehát nem a korabeli közigazgatásban használatos kerületek szerint is meg szoktuk vizsgálni. Az általunk használt nagyrégiók földrajzi tagolódásúak, gyakorlatilag a Kárpát-medence

nagyitáit jelentik. Ebben az esetben az Alföld fogalmába a Tiszántúlon kívül beletartozik a Duna–Tisza köze és a Bácska, valamint a Bánát is. A keleti Felvidék határa Szepes, Gömör és Heves megyék nyugati határán húzódik. Ide számítjuk a mai Kárpátalja megyéit is. Erdély és a Partium alatt a 19. század első felében létező Partium fogalmat használjuk, vagyis csupán Kraszna, Közép-Szolnok megyéket, a töredék Zaránd megyét, továbbá Kővár vidékét értjük alatta. Esztergom és Komárom megyéket a Dunántúlhoz számítjuk. Ennek alapján a következő adatokat kapjuk.

A növendékek megoszlása nagyrégiók szerint, 1635–1777

Szám	Nagyrégió	1635–1711	%	1712–1777	%	1635–1777	%
1.	Felvidék nyugati része	1539	61,80	2068	56,21	3607	58,47
2.	Dunántúl	306	12,28	775	21,06	1081	17,52
3.	Erdély és Partium	220	8,83	252	6,85	472	7,65
4.	Felvidék keleti része	165	6,62	297	8,07	462	7,49
5.	Alföld	145	5,82	211	5,73	356	5,77
6.	Horvátország és Szlavónia	115	4,62	76	2,06	191	3,09
	Összes ismert hazai	2490	100	3679	100	6169	100

Az összesített adatok mellett megadtam külön az 1711 előtti és az 1712 utáni időszakokra vonatkozó számokat. Ez azért fontos, mert így bizonyos tendenciák jobban láthatóak. A táblázatból az vitathatatlanul látszik, hogy az intézmény székhelyét adó nyugati Felvidék kiemelkedő a vonzáskörzet szempontjából, de korántsem olyan mértékben, hogy helyi jellegű egyetemnek tekinthetnénk. A szatmári béke előtti korszakban ebből a régióból jött a növendékek közel 62%-a, legalábbis az ilyen adattal rendelkezők köréből. Ez feltehetően a teljes hallgatóságra is igaz, hiszen az 1635–1711 közötti időszakban nagyon sok háborús esztendő tartunk számon. Ebben a korszakban a Dunántúlról is csak a töröktől kevésbé érintett néhány északnyugati megyéből jöhettek a hallgatók, összesen 12%-os arányban. A két korszak között a legnagyobb különbség éppen a Dunántúl estében tapasztalható. Míg a nyugati Felvidék diákjai abszolút számban növekednek, de részesedésük mégis 5%-kal csökken. A dunántúli hallgatók számaránya viszont 9%-kal növekszik, nyilván annak mértékében, ahogy a török idők utáni konszolidáció előrehalad. A Felvidék keleti része esetében mindössze 2%-os növekedést tapasztalhatunk, aminek több oka is lehet. Egyrészt a vidék katolikus lakosságához közelebb esik a már említett kassai, szintén Jezsuita Egyetem, valamint a 18. század negyvenes éveitől kezdve az Egri Püspöki Líceum is. Másrészt ne felejtjük el, hogy e régió lakosságának jó része nem katolikus hitű, így nyilván nem küldik gyermekeiket egy jezsuita egyetemre. Erdély és Horvátország részesedése a hallgatóságból a második korszakban 2-2%-kal csökkent, de – mint erre már utaltam – itt a 18 században már

működtek jezsuita akadémiák, így nyilván többen választották a közelebbi tanintézeteket. Az Alföld régiójának képviselője egyáltalán nem változott a két periódusban, 5-6% között mozgott. Tegyük hozzá, ezek a diákok igazából néhány az Alföldön vagy az Alföld peremén megmaradt katolikus szigetről, illetve ott működő katolikus iskola környékéről érkeztek Nagyszombatba. Ilyenek pl. Gyöngyös, Eger, Szeged, Jászberény, Kecskemét, vagy már a 18. században Nagyvárad, Nagykaroly és Pest, ide számítva Budát is, mint Pest, Pilis, Solt vármegyében lévő várost.

A Nagyszombati Egyetem tehát a 18. század folyamán országos jelentőségű és vonzáskörzetű egyetemé fejlődött, aminek mértékét már a jelenlegi adatok is igazolják. A folyamat valódi nagyságát a források pusztulása következtében már sohasem fogjuk jobban megismerni, de véleményünk szerint ez a megállapítás már most is határozottan állítható.

A diákok etnikai összetétele

A korabeli Magyarország és Erdély esetében kiemelt fontosságú a nemzetiségi összetétel vizsgálata. Ugyanakkor a téma egyben kényes is, hiszen a ma Közép-Európában együtt élő nemzetek számára minden esetben nagyon fontos saját nemzeti értelmiségük kialakulásának vizsgálata, s e tekintetben a rendelkezésre álló források értelmezése. Éppen ezért az etnikai összetételt igen óvatosan kell vizsgálni, gondosan értelmezve a levéltári anyagot. A fennmaradt levéltári forrásokban csupán az adattárban szereplő személyek 67%-a esetében van megjelölve valamilyen nemzetiség. Ez elég jelentős nagyságrend, amelyből elvileg lehetséges következtetések levonása. A forrásokba beírt adatokat a következő táblázatban bemutatjuk. Azt találjuk, hogy az adattal rendelkezők 67,4%-a esetében ungarus kifejezés szerepel az anyakönyvekben. Ezen kívül még további 201 esetben az ungarus kifejezés egy másik nemzetiséggel van párosítva. Ez nem meglepő, mert ebben a korban a nemzetiség meghatározása már inkább a származási tartományra, mintsem a valódi nemzetiségre utal. Nyilvánvaló, hogy a növendékek 67%-a nem volt magyar, vagyis ezeket az adatokat a valódi nemzetiség meghatározására nem tudjuk használni. Sokan ennél a ténynél megállnak, és nem mernek további következtetéseket levonni.

A magam véleménye az, hogy mégsem elégedhetünk meg a fenti megállapítással. Úgy gondolom, hogy a forrásokban megtalálható másodlagos adatok alapján nagy valószínűséggel meg lehet állapítani a hallgatók etnikai összetételét. Nem állítjuk azt, hogy ezt száz százalékos pontossággal meg lehet tenni, de hogy közelíteni lehet a valós arányokat, azt feltételezhetjük. A másodlagos adatok közé tartozik a születési hely, annak etnikai összetétele, esetünkben a szeminaristáknál sokszor közölt nyelvtudás, és ha kisebb mértékben is, de maga a családnév. Talán nem vitatható, hogy ha egy teljesen szlovák lakta faluból, egy szláv nevű és első ismert nyelvként a slavust megjelölő növendék érkezik Nagyszombatba, akkor az bizonyosan szlovák. Természetesen mindig van egy csoport, akik esetében, másodlagos adatok híján, semmit sem tudunk mondani, ez esetünkben 9%.

A kérdés azért is érdekes, mert a szlovák történetírás már több mint 80 éve felvetette ezt a problémát, és kimondva-kimondatlanul a mai napig érzékeny témának számít a Nagyszombati Egyetem nemzeti jellegének meghatározása. Branislav Varsik már említett munkájában az egyetemi és a felvidéki gimnáziumok anyakönyveinek összevetését vizsgálta, főleg a 17. században, és itt igyekezett határozott szláv többséget kimutatni. Az mindenképpen figyelemre méltó munkájában, hogy arra utal, hogy esetenként ugyanaz a személy középfokon még slavusnak vallja magát, majd az egyetemi anyakönyvben már ungarusként szerepel. Sajnos a források pusztulása következtében nem tudjuk megvizsgálni, hogy ez a tény melyik korszakban és hány diák esetében volt jellemző, hiszen Varsik érthetően az őt igazoló adatokat mutatta be, de az összes hallgatóra nézve ilyen kimutatásunk nincsen. A szlovák történetírás a rendszerváltás óta komoly kutatásokat végzett a Nagyszombati Egyetem történetéről, és komoly publikációkat jelentetett meg, nem csak szlovák nyelven.³⁴

A nagyszombati hallgatóság nemzetiség szerinti megoszlása a beírt adatok alapján

Nemzetiség	Beiratkozó	% ismertből
ungarus	4425	67,40
slavus, slavus-ungarus, slavus-germanus	460	7,00
pannonus, pannonus-slavus, pannonus-ungarus	442	6,73
croata, croata-illyrus, croata-slavus, croata-ungarus	215	3,27
transylvanus, transylvanus-ungarus	187	2,84
austriacus	182	2,77
siculus, siculus-transylvanus, siculus-ungarus	121	1,84
moravus	84	1,28
germanus	57	
styrus	55	
silesius, moravus-silesius	47	
bohemus	31	

³⁴ HOLOŠOVÁ, Alžbeta, Rektori Trnavskej Univerzity, 1635–1777, 1992–2008. Bratislava, 2009., Dejiny Trnavskej univerzity 1635–1777, 1992–2010. Trnava, 2010., Alžbeta Hološová a kolektív: Trnavská univerzita vo svetle dejín. Towarzystwo Słowaków w Polsce, Krakow–Trnava, 2012. 443 o. Benne: ŠIMONČIČ, Jozef, Trnavská univerzita v rokoch 1635–1777. = Die Tyrnauer Universität in den Jahren 1635–1777.

MARSINA, Richard, Filozofická fakulta starej Trnavskej univerzity v rokoch 1635–1777. = Die Philosophische Fakultät der alten Tyrnauer/Trnava Universität in den Jahren 1635–1777.

DOLINSKÝ, Juraj, Dejiny teologickej fakulty počas vedenia jezuitskou spoločnosťou (1635–1773). = Geschichte der Theologischen Fakultät während der Leitung durch die Gesellschaft Jesu (1635–1773) ŠVECOVÁ, Adriana, Význam historickej Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v rokoch 1667–1777 v uhorskej jurisprudencii a právnickom vzdelávaní. = Die Bedeutung der historischen Juristischen Fakultät der Tyrnauer Universität in den Jahren 1667–1777 in der ungarischen Jurisprudenz und der juristischen Bildung.

Nemzetiség	Beiratkozó	% ismertből
ruthenus, ruthenus-ungarus	30	
carniolus	29	
polonus	27	
italus, italus venetus	23	
carinthus	21	
dalmata	18	
illyrus	16	
bavarus	14	
liburnus	13	
belga, flandro-belga, gallo-belga	12	
valachus, valachus-transylvanus	8	
saxo, saxo-transylvanus	5	
svevus	5	
lithuanus	4	
helvetus	2	
moldavus	2	
vandalus, vandalus-germanus	2	
westphalus	2	
lusata	2	
prutenus	1	
roxolanus	1	
samaita	1	
hibernus	1	
burgundus	1	
francone	1	
bulgarus	1	
podlachus	1	
albanus	1	
macedo	1	
masovita	1	
istrianus	1	
foroiuliensis	1	
alsata	1	
armenus	1	

Nemzetiség	Beiratkozó	% ismertből
Összes ismert	6565	100
Nincs jelölve	3002	31,37
Mindösszesen	9567	100

Magyarország e tekintetben, csakúgy, mint a korábbi évtizedekben, ma is le van maradva a szomszédos országok könyvkiadásától, és ez annyiban érdekes, hogy a nemzetközi közvéleményben, vagy annak többségi, nem szakmai részében az a megállapítás rögzülhet, hogy ez az egyetem szlovák egyetem volt, annál inkább, mivel utódja ma is Szlovákiában található.³⁵

Véleményünk szerint már a kérdésfelvetés sem helyes, hiszen a 17–18. századra aligha lehet visszavetíteni a 19. századi nemzet fogalmát, amikor ez a kérdés valóban lényegessé vált. A 17. századi rendi társadalomban a nemesség, anyanyelvétől függetlenül hungarus tudattal rendelkezett és a Magyar Királyság tagjának tekintette magát. Ugyanakkor nem lehet elvitatni, hogy a Felvidéken nagyszámú német és szláv (szlovák) nemesség és polgárság is élt, akiknek erős kötődésük volt saját nyelvi közösségükhöz. Ezért teszünk kísérletet a nemzetiségi arányok megállapítására, tudva azt, hogy kissé bizonytalan talajra tévedünk, de a kísérlet megtételét igenis szükségesnek érezzük.

A következő táblázat tehát a valószínűsíthető nemzetiségi arányokat mutatja, vagyis nem a pontos valóságot, de feltételezhetjük, hogy jó közelítéssel mutatja be az etnikai összetételt. Mint láttuk az eredeti beírások alapján a hungarusnak nevezett diákok aránya 67%, a pannonusnak és slavusnak nevezettek együttes aránya pedig majdnem 14%. Érdekes, hogy germanusnak 1%-nál kevesebben nevezik magukat. A pannonus kifejezést némi jóindulattal a szláv etnikumhoz számoljuk. A pannonius, pannonus kifejezés 442 esetben fordul elő az adattárban, de 1711 után már csak 11 személynél. Az egyetemek matrikuláiban ez jellegzetesen a 16–17. században használatos kifejezés,³⁶ hiszen később egyre ritkábban fordul elő. Ha a pannonus meghatározást használók földrajzi származását vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy esetünkben valamennyien a Felvidékről származnak. Annyi bizonyos, hogy vannak köztük magyar és német hangzású nevéek, de többségükben bizonyosan szlávok.

Mint láthatjuk, gyakorlatilag négy nemzetiség határozza meg a Nagyszombati Egyetem etnikai összetételét. Számításaink szerint a magyarok és a szlovákok képviselője gyakorlatilag egyenlő volt. 1711 előtt a szlovák diákok 2%-kal többen voltak, mint a magyarok, majd 1711 után ez az arány 4%-os előnyt mutat a magyaroknál. Itt még azt nem vettük figyelembe, hogy éppen a 18. század közepétől nagyon hiányosak

³⁵ Az egyetem eredeti zászlaján a Szűzanya látható, egyik kezében a kis Jézussal, másik kezében könyvet tartva. Ennek eredeti körirata: „Patrona Hungariae et Mater Universitatis Tyrnaviensis”. A mai Nagyszombati Egyetem ugyanilyen rajzolatú zászlajának körirata: „Patrona et Mater Universitatis Tyrnaviensis Ora pro nobis”.

³⁶ Vö.: KLANICZAY Tibor, *Hungaria és Pannonia a reneszánsz korban* = *Uő: Stílus, nemzet és civilizáció*. Balassi Kiadó. Budapest, 2001.

az adataink. A nyilvánvaló hibahatárokat beleszámítva nyugodtan kimondhatjuk, ez az egyetem ugyanúgy és ugyanolyan arányban szolgálta mind a magyar, mind a szlovák etnikumot. A németek aránya 1711 előtt 11%, és ez jelentősen növekszik 1711 után 18%-ra. A korábbiak alapján érthető, hogy a horvát diákok aránya viszont csökkent 1711 után.

A nagyszombati hallgatóság valószínűsíthető nemzetiségi összetétele

Szám	Valószínűsíthető nemzetiség	Beiratkozók	% ismertből
1.	magyar	3367	38,68
2.	szlovák	3290	37,79
3.	német	1314	15,09
4.	horvát	396	4,55
5.	cseh	94	1,08
6.	ruszin	58	0,66
7.	olasz	53	0,61
8.	lengyel	39	0,44
9.	szlovén	25	0,28
10.	román	23	0,26
11.	belga	13	0,15
12.	francia	8	
13.	litván	6	
14.	örmény	5	
15.	bosnyák	2	
16.	görög	2	
17.	svájci	2	
18.	moldvai	2	
19.	ír	1	
20.	svéd	1	
21.	bolgár	1	
22.	albán	1	
	Összes valószínűsíthető	8704	100
	Nem meghatározható	864	9,03
	Tényleges személyek	9567	100

Szám	Valószínűsítendő nemzetiség	1635–1711	%	1712–1777	%	Összes	% ismertből
1.	magyar	1451	38,21	1916	39,06	3367	38,69
2.	szlovák	1527	40,21	1763	35,94	3290	37,80
3.	német	413	10,87	901	18,37	1314	15,10
4.	horvát	239	6,29	157	3,20	396	4,55
	Négy összesen	3630	95,60	4737	96,57	8367	96,15
	Összes ismert	3797	100	4905	100	8702	100

Külföldi hallgatók

A 6805 ismert származási helyű diák közül 635 volt külföldi (9,33%). Ha ezt az arányt az összes hallgatóra vetítjük, akkor elképzelhető, hogy a 9567 hallgató közül 903 külföldi lehetett, ami hazai viszonylatban nagyon magas szám. Tekintettel arra, hogy ténylegesen a hallgatók száma biztosan megközelítette a 13 ezret, így azt is biztosra vehetjük, hogy több mint ezer külföldön született diák járt Nagyszombatban. Ez, ismerve a későbbi hazai adatokat, ritkaságszámba megy a magyar felsőoktatás történetében. Ha a kor közigazgatása szerint vizsgáljuk az érkező hallgatókat, akkor a következő képet kapjuk:

A külföldi hallgatók származási helye a korabeli tartományok szerint

Szám	Tartomány	SJ	Egyéb	Összes	%
1.	Alsó-, Felső-Ausztria	142	24	166	26,18
2.	Morvaország	22	61	83	13,09
3.	Stájerország	58	4	62	9,78
4.	Szilézia	11	43	54	8,36
5.	Krajna	29	8	37	5,83
6.	Csehország	18	14	32	5,04
7.	Lengyelország	16	13	29	4,57
8.	Bajorország	21	7	28	4,41
9.	Karintia	24	–	24	3,78
10.	Egyéb német tartományok	8	7	15	2,36
11.	Osztrák-Németalföld	10	2	12	1,89

Szám	Tartomány	SJ	Egyéb	Összes	%
12.	Küstenland és Trieszt	11	–	11	1,73
13.	Dalmácia	5	6	11	1,73
14.	Tirol	10	1	11	1,73
15.	Baden és Württemberg	6	4	10	1,57
16.	Itáliai tartományok	4	5	9	1,42
17.	Törökország tartományai	1	7	8	1,26
18.	Görz	6	–	6	
19.	Litvánia	5	–	5	
20.	Moldva	2	2	4	
21.	Vesztfália	3	1	4	
22.	Francia tartományok	2	1	3	
23.	Lausitz	–	3	3	
24.	Svájc	2	1	3	
25.	Salzburg	2	–	2	
26.	Írország	–	1	1	
27.	Svédország	–	1	1	
28.	Oroszország	–	1	1	
	Összesen	418	217	635 fő	100

A külföldiekkel kapcsolatban azonnal meg kell mondani, hogy ez a nagyszámú nem hazai születésű hallgató a jezsuita rend oktatási rendszerének volt köszönhető. A 635 ismert külföldi növendék kétharmada, 418 (65,8%) volt a Jézus Társaság tagja, ők tehát a rend utasítására érkeztek Nagyszombatba. Ez tehát nem klasszikus értelemben vett peregrináció, hanem a rend által irányított külföldi tanulás. Rajtuk kívül hat pálos rendi diákról tudjuk, hogy külföldön születtek. A jezsuita diákokat a rend feltehetően tudatosan küldte Nagyszombatba, mivel Magyarország Ausztriához vagy a délnémet tartományokhoz képest már-már missziós területnek számított, ahol a jelöltek egészen más körülményekhez szokhattak hozzá, mint saját hazájukban. Ugyanakkor a nemzetközi kapcsolatok emelték az egyetem ismertségét és javították az intézmény színvonalát. Mindenképpen megvolt a jelentősége annak, hogy ennyi nem hazai növendék ismerkedett meg a magyarországi viszonyokkal és a magyar felsőoktatással.

A jezsuita növendékek közül 202-en csak a teológia tanulására érkeztek az egyetemre, 173-an csak a bölcsészkaron tanultak, 43-an mind a két fakultáson. A rend tudatosan törekedett a novíciusok és a rendtagok rotációjára és mozgatására, nemcsak egy tartományon belül, de azok között is. Így juthattak el magyar jezsuiták akár Dél-Amerikába vagy Indiába is.

211 külföldi diák nem volt szerzetes mai ismereteink szerint, s feltehetően az ő számuk ennél ténylegesen magasabb, hiszen a szerzetesekről pontosabb információink vannak. Közülük 147-en csak a bölcsészeti karra iratkoztak be, vagyis kétharmaduk itt kezdte el egyetemi tanulmányait. Csak teológiát mindössze 22-en tanultak, 42-en mindkét fakultáson megfordultak. Összességében a külföldi diákok közül 226-an teológiát tanultak az egyetemen, 317-en csak bölcsészetet, míg 91-en mind a két karon előfordultak.

Származási hely szempontjából imponáló az a tarkaság, amit a fenti táblázat is mutat. Néhány példát kiragadva, 1660-ban Burgo Thomas de Conaciens hibernusként, tehát írországi születésűként iratkozott be a Teológiai Karra. Európa másik végéről, Grodnóból (mai Belorusszia) 1655-ben két litvanusnak nevezett diák, Portanti Joannes és Poplawski Adamus tanult szintén a Teológiai Karon. Mindketten jezsuita rendtagok voltak.

Érdekes példa Joannes Christophorus Belfort esete, aki grófi ranggal az oroszországi Szmolenszkben született, feltehetően francia nemzetiségű volt, mert francia és olasz nyelvtudással rendelkezett. Ő 1762 és 1768 között tanult Nagyszombatban, elvégezte a bölcsészetet, majd három évet a teológia karon, megszerezve minden tudományos fokozatot.

Két másik szélső példát véve, 1735–1736-ban a konstantinápolyi születésű Teszta Franciscus tanult a Bölcsészeti Karon, ő valószínűleg egy ismert levantei tolmácsdinasztia tagja volt. Ugyanekkor a svéd, stockholmi születésű Salomon Carolus de Bohm szerzett fokozatot ugyanezen a fakultáson.

Szintén érdekesség, hogy a korabeli török birodalomból, egy diák az albán Szkutariból, egy másik magát macedónnak nevező Szalonikiből, sőt egy hallgató a görög Chios szigetről érkezett az egyetemre, s közülük csak az albán volt jezsuita. A görög Macripodari Petrus bizonyosan a forrásokban is sokszor emlegetett Hyacinthus Macripodari, későbbi csanádi püspök rokona lehetett.³⁷

Természetesen, mint a táblázatból látható, a legtöbb külföldi diák az osztrák örökös tartományokból, a német tartományokból és a lengyel–litván királyságból érkezett.

Fokozatszerzés

A források felsorolásánál már említettük, hogy relatíve sok forrás maradt meg az egyetemen megvédett tudományos fokozatokról. A bölcsészek esetében ez is kismértékben hiányos, de sokkal kevésbé, mint a matrikulák esetében. A fokozatszerzésről mindegyik egyetemtörténeti monográfiában találunk leírást, és bőséges tanulmányokat közöltünk

³⁷ Macripodari Jácint isztambuli születésű görög domonkos szerzetes. 1632–1636 között a Párizsi Egyetemen tanult, később Moldvában, többek között a csángóknál is járt misszióban. Szkopjei püspök 1645–1649 között, s mint ilyen, három évig Lippay György esztergomi érsek udvarában élt. 1650-től pozsonyi, 1651-től esztergomi örkanonok és sasvári főesperes. Egy ideig az érsek segédpüspöke volt, majd 1663–1672 között csanádi püspök.

a 2002-ben megjelent kötetben,³⁸ ezért ennek részletes elemzésére nem térünk ki. Az itt közölt számok magasabbak, mint a 2002-es kötetben, elsősorban a promóciós nyomtatványokban előkerült új adatok következtében. A források esetenként itt is bizonytalanok, mert pl. a teológus promóciós nyomtatványokban néhol olvasható, hogy az illető már bölcsész magisteri fokozatot szerzett, de nem világos, hogy az Nagyszombatban, vagy máshol történt. Ezeket mint fokozatot beírtuk az adattárba, de melléje nem írtunk dátumot, jelezve, hogy a fokozatszerzés idejét nem ismerjük. Az alábbi táblázatból látható, hogy több mint 4100 hallgató bölcsész baccalaureus fokozatot szerzett, tehát legalább két tanévet tanult a Bölcsészeti karon. 2404 személy be is fejezte a kezdetben három-, majd 1753 után kétéves bölcsészeti tanulmányokat, megszerelve a magisteri fokozatot. Ezen adataink szerint a harmadik évre a másodévesek 56%-a ment tovább. Ez nagyjából megegyezik a Szentpétery Imre által közöltekkel. A teológus baccalaureatust adataink szerint 618-an, a doktorátust 263-an szerezték meg Nagyszombatban. A doktorok több esetben nem az egyetemen végezték tanulmányaikat, csupán a fokozat megszerzésére érkeztek az egyetemre. Ennek ellenére őket is szerepeltetjük az adattárban, hiszen a doktori fokozatot mégis ezen az egyetemen szerezték meg. 1753 után a fokozatok megszerzésének módja alapvetően megváltozott, szigorúbb feltételekhez kötődött, ezért ettől kezdve jóval kevesebben szerezték tudományok fokozatokat.

Időszak	Ph Bacc	Ph Mag	Th Bacc	Th Dr
1635–1700	1804	951	101	40
1701–1753	2164	1305	315	144
1754–1777	161	148	202	79
Összesen	4129	2404	618	263

A felekezeti megoszlás

A felekezeti megoszlásról sokat nem mondhatunk, mivel erre a források gyakorlatilag nem térnek ki. A dolog természeténél fogva a Nagyszombati Egyetemre protestáns diákok gyakorlatilag nem iratkozott be. Ez a kor viszonyai között teljesen természetes volt. A jezsuita oktatási rendszer egyáltalán nem zárta ki a más felekezetű diákokat a gimnáziumaiból, sőt egyik célja volt az ilyen diákok áttérítése a katolikus egyházba, mint ez például Pázmány Péter esetében oly kiválóan sikerült. Az egyetemi karok azonban már mások voltak, így a mi adatbázisunkban is mindössze két esetben említenek evangélikus diákokot. Minden valószínűség szerint két áttértről van szó, az egyik egy porosz diák Allensteinből, a másik egy magyar Komárom megyéből, később mindketten teo-

³⁸ BOGNÁR–KISS–VARGA, 2002, 37–113.

lógát tanultak. A görögkatolikus uniók után több ruszin és román görögkatolikus diák is eljutott Nagyszombatba, de ez sincs mindig megjelölve a forrásokban, csupán esetenként utalnak rá, hogy a későbbi munkácsi vagy a fogaras-balázsfalvi egyházmegyéből jöttek. 35 esetben említik Munkácsot, 16 esetben Fogarast. Ennél valószínűleg több görögkatolikus diák jutott el Nagyszombatba, számukat 100 körülire teszem. Hat esetben örmény katolikusokat említenek a források, természetesen Erdélyből. Összességében nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a növendékek 98-99%-a bizonyosan római katolikus volt.

A társadalmi rétegződés

A növendékek 43%-a esetében van adatunk a korabeli társadalmi réteghez való tartozásra. Ez elég magas arány ahhoz, hogy ezt a kérdést is vizsgálat alá vethessük. Mint az alábbi táblázat mutatja, az anyakönyvekben 15 féle megnevezéssel szerepelnek a társadalmi hovatartozásra vonatkozó adatok. Az arisztokráciához tartozó növendékeket általában minden forrás külön jelöli. A nemességhez való tartozást is jelölik, de számuk nyilván magasabb, mert a hiányzó 57% esetében is bőségesen lehetnek nemesek. Ugyanez igaz a polgárságra és a nem nemesekre is.

A főnemesek közé 458 hallgató tartozott. A grófi családokból a következők küldték gyermekeiket Nagyszombatba: Barkóczi 1, Batthyány 3, Berchtold 1, Bottyán 1, Csáki 1, Drugeth 1, Erdődy 2, Eszterházy 9, Forgács 3, Gvadányi 1, Haller 3, Keglevich 1, Kéry 1, Nádasdy 2, Nyáry 1, Pálffy 1, Révay 1, Schmidegg 1, Széchy 1, Zichy 1, és három egyéb. Összesen 39 fő. A grófi családokból származók közül jelenlegi adataink szerint 16-an mentek papi pályára, s itteni tanulmányaik után Bécsben, Grácban, Olmützbén is tanultak, és 16-an Rómában végezték be tanulmányaikat.

A bárói családokból a következők küldték gyermekeiket Nagyszombatba: Amade 3, Apor 2, Berényi 5, Cziráky 1, Dujardin 1, Eszterházy 2, Forgács 1, Haller 1, Horeczki 1, Illyésházi 1, Jósika 1, Koháry 1, Kornis 1, Lippay 1, Lusinszky 2, Majthényi 2, Mednyánszky 1, Mikulich 1, Orbán 1, Pálffy 1, Perényi 3, Pongrácz 3, Rátkai 1, Révay 12, Schilson 2, Sennyey 3, Sigray 1, Szobek 4 és hét egyéb. Összesen 69 fő. A bárói rangú hallgatók közül 31-ről tudjuk, hogy papi pályára készült. Közülük 16-an Rómába is eljutottak.

A nagyszombati hallgatók megoszlása a társadalmi rétegződés alapján,
1802–1852

Társadalmi réteg	Béirt
comes	39
liber baro	69
prae-nobilis, perillustris, generosus	351

Társadalmi réteg	Beírt
nobilis	2707
nob civis, nob libert, nob pleb, nob ignob	101
spectabilis	4
eques	1
illustris, illustris civis	2
civis	506
civ ignob, civ pleb, civ libert	9
oppidanus	1
libertinus	176
ignobilis	54
plebeius	85
pauper	1
Összes ismert	4106
Nincs adat	5461
Összes beiratkozó	9567

Társadalmi réteg	Beírt	% ismertből
főnemesek	458	11,15
nemesek	2816	68,58
polgárok	692	16,85
nem nemesek	140	3,41
Összes ismert	4106	100

A nemességhez tartozott a növendékek 68%-a. Nemzetiségi összetételük nagyjából a következő lehetett: magyar 53%, szlovák 28%, német 8% és horvát 4-5%. A nemesi származású diákok közel 53%-a a bölcsészeten kívül teológiát is tanult, tehát papi pályára készült. Közülük legalább 377-en külföldi egyetemekre is eljutottak, főleg Bécsbe, Grácba, Olmützbe, de egyáltalán nem kevesen, 81-en Rómába is.

A polgári réteghez tartozott a diákok 17%-a. A polgári származásúak közül igen magas arányban, 391-en mentek papi pályára, bár tudjuk, hogy nem ismerjük az 1753 utáni adatokat. Közülük 62-en tanultak Bécsben, Rómába viszont csak ketten jutottak el. Nemzetiségi szempontból itt határozott szlovák fölény látszik. E diákok 55%-a szlovák, 20%-a magyar, 12% német nemzetiségű lehetett.

A nem nemesek csoportjához valamivel kevesebb mint a hallgatók 4%-a tartozott. Ezen diákok 75%-a szlovák volt, a többiek kis számban magyarok, németek és horvátok. Abszolút többségük (86%) papi pályára készült, és közülük 20-an a Bécsi Egyetemre is eljutottak.

A hallgatói mobilitás

Az elmúlt években készített adatbázisaink alapján ma már részben nyomon tudjuk követni a hazai felsőoktatási intézményekben tanult hallgatók tanintézetek közötti mozgását, vagyis a mobilitásukat. Ezt a vizsgálatot teljesen pontosan majd csak akkor lehet elvégezni, ha a jelenlegi részadatbázisaink egyesítése és egységesítése megtörténik. A hazai jezsuita akadémiák adatbázisának készítése folyamatban van. A Kolozsvári Akadémia eredeti anyakönyve elpusztult, de másodlagos forrásokból elkészült a hallgatói névsor rekonstrukciója.³⁹ 1698 és 1772 között itt 1371 beiratkozást tudunk forrásokkal igazolni. A névsor feltehetően nem teljes, de ez minden ilyen intézményről elmondható. A Kassai Egyetem eredeti anyakönyve ugyanúgy nem áll rendelkezésre, mint a nagyszombati. Itt is másodlagos forrásokból készül jelenleg az intézmény hallgatói adattára.⁴⁰ Az egyetemre 1659 és 1772 között jelenlegi ismereteink szerint 5186 fő iratkozott be. Nem meglepő, hogy a Budai Jezsuita Akadémia anyakönyve is elpusztult, ezért itt sem tudunk eredeti forrásokra hagyatkozni.⁴¹ Az akadémián 1713 és 1772 között jelenlegi adataink szerint mintegy 5250 hallgató tanult. Zágráb esetében is hasonló a helyzet. A Horvát Állami Levéltárban őriznek egy nyilvántartást, amely az ottani Szent József szemináriumban tanult növendékek névsorát tartalmazza az 1678–1682, valamint az 1701–1752 közötti évekből.⁴² Az intézmény névsorának kiadását nem tervezzük. Lehetséges, hogy Zágrábból is többen jutottak el Nagyszombatba, de számuk azért nagyon kicsiny lehetett. Az alábbi táblázatból az látható, hogy a most rendelkezésre álló adatok szerint hányan jöttek más hazai jezsuita felsőfokú tanintézetekből Nagyszombatba.

Nagyszombati diákok belföldi mobilitása

Intézmény	Beiratkozók	% ismertből
Buda	400	43,29
Kassa	351	37,98
Kolozsvár	169	18,29
Zágráb	4	0,43
Összes ismert adattal bíró személy	924	100

³⁹ VARGA Júlia, *A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatósága 1641–1773 (1784)*. Budapest, 2007.

⁴⁰ A kassai Jezsuita Egyetem adattárát Heilaufer Zsuzsanna készíti, ugyancsak a kutatócsoport munkáiban.

⁴¹ A Budai Jezsuita Akadémia adattárát Szögi László és Varga Júlia készíti a kutatócsoportban és rövidesen a Pesti Piarista Bölcsészeti Líceum adattárával együtt kerül majd közlésre.

⁴² Hrvatski Državni Arhiv. Fond 516. 4. IV. Fasc. I. Nr. 95. Ordinationes et status regentum, subregentum, atque seminaristarum et alumnorum Convictus S. Josephi SJ Zagrabiae.

219 olyan diákot találtunk, aki Kassán végezte bölcsészeti tanulmányait, és ez után a nagyszombati teológiai fakultáson tanult tovább. Ezzel ellentétben 132 olyan hallgató van, aki a bölcsészetet Nagyszombatban kezdte, majd részben vagy egészben Kassán végezte a teológiát. Kolozsvárról 166 olyan diák érkezett, akik ott tanultak bölcsészetet, és a teológiát már Nagyszombatban fejezték be. Közülük 13-an már a bölcsészet felsőbb osztályait is ezen az egyetemen végezték. Mivel Kolozsváron a teológiai képzésnek csak egy részét tanították, ez az egyirányú mobilitás teljesen érthető. Buda esetében egészen más a helyzet. A jelenlegi feldolgozottságnál is jól látszik, hogy a 143 Budán és Nagyszombatban előforduló hallgató közül 54 olyan van, akinek csak budai teológiai tanulmányairól tudunk, s utána a teológia befejezésére érkezett Nagyszombatba. Lehetséges, hogy ők is Budán voltak bölcsészek, de erre egyelőre nincs adatunk. 47-en csak bölcsészeti tanulmányaikat fejezték be az egyetemen, 42-en pedig olyanok, akik Budán elvégezték a bölcsészetet és megkezdték a teológiát, majd azt Nagyszombatban folytatták. Zágrábról alig van adatunk, de így is 669 személy vett részt a hazai jezsuita intézetek közötti mobilitásban. Feltételezhető, hogy ennél többen is lehettek, akár 1000 személy is tanulhatott több hazai jezsuita felsőoktatási intézményben.

Külföldi tanulmányok

Ha azt vizsgáljuk, hogy Nagyszombatból hányan és hová mentek továbbtanulni külföldre, akkor külön kell választani a jezsuita növendékeket és a hazai egyházmegyékből való diákokat. Adataink szerint 960 jezsuita, 17 pálos, 1 bencés és egy ferences szerzetes járt külföldi egyetemre. A jezsuita rend egyértelműen a gráci és a bécsi egyetemekre irányította a Nagyszombatban tanuló tehetséges tagjait. Rómába mindössze 12 növendék került el mostani adataink szerint. A kisebb osztrák, német, cseh egyetemekre és akadémiákra nagyjából a külföldi származású jezsuita diákok mentek.

Nem szerzetes volt 784 olyan nagyszombati növendék, aki külföldön tanult tovább. A táblázatból is tisztán látható, hogy a legtöbben – még hozzá a jezsuita diákoknál is jóval többen – először a Bécsi Egyetemen tanultak tovább, és közülük 151-en Rómába is eljutottak. A Rómában tanulók közül 35-en főnemesi családokból származtak, és sokan lettek a magyar katolikus egyház vezető tisztségviselői. Érdekes, hogy a nem túl jelentős Olmützi Egyetemre Nagyszombatból 60 nem jezsuita diák is beiratkozott. Közülük 19-en külföldi származásúak voltak, de 24 felvidéki, 11 erdélyi, 5 magyarországi és 1 horvátországi diák is volt köztük.

Nagyszombati diákok ismert külföldi tanulmányai a vizsgált időszakban

Intézmény	SJ	Egyéb	Beiratkozók	% összesből
Bécs	449	611	1060	54,89
Grác	571	30	601	30,55

Intézmény	SJ	Egyéb	Beiratkozók	% összesből
Róma	12	151	163	8,28
Olmütz	7	60	67	3,40
Passau	26	–	26	1,32
Leoben	15	–	15	0,76
Klagenfurt	9	–	9	
Prága	7	2	9	
München	6	–	6	
Polonia	4	–	4	
Zamość	–	2	2	
Linz	2	–	2	
Bologna	1	1	2	
Salzburg	1	–	1	
Összes beiratkozás	1110	857	1967	100
Összes személy	960	803	1763	

A Nagyszombati Egyetemen nemcsak sok külföldi hallgató tanult hosszabb-rövidebb ideig, hanem szintén sokan tanultak külföldi, nagyrészt jezsuita, de esetenként más egyetemeken is. Erre nézve évtizedeken át folytattunk kutatásokat és publikáltuk azok eredményeit. Elkészült az ebben a korban a bécsi egyetemen tanult névsora két változatban is.⁴³ Korábbi előmunkálatok után kiadtuk a Habsburg Birodalom kisebb egyetemlein tanultak listáját.⁴⁴ Grác esetében önálló feldolgozás is született.⁴⁵ Témánk szempontjából még érdekesek a lengyelországi felsőfokú tanintézetekbe járó hazai diákok.⁴⁶ A Rómában tanult magyarokról Veress Endre után⁴⁷ Bitskey István közlése a leg-

⁴³ KISSNÉ BOGNÁR Krisztina, *Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben 1526–1789.* (Ungarländische Studenten an Wiener Bildungsanstalten 1526–1789) Budapest, 2004., valamint külön a Pazmaneum diákjairól: FAZEKAS István, *A Bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918* (1951) *Matricula Collegii Pazmaniani Viennensis 1623–1918* (1951) Budapest, 2003.

⁴⁴ VARGA Júlia, *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kisebb egyetemlein és akadémiáin* = (Ungarländische Studenten an den kleineren Universitäten und Hochschulen des Habsburger Reiches 1560–1789) 1560–1789 Budapest, 2004.

⁴⁵ ANDRITSCH, Johann, *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz 1596–1782.* Graz, 1965.

⁴⁶ SZÖGI László, *Magyarországi diákok lengyelországi és baltikumi egyetemeken és akadémiákon (1526–1788)* (Studenci z Węgier na Uniwersytetach i Akademiach w Polsce i krajach Bałtyckich 1526–1788) Budapest, 2003.

⁴⁷ VERESS Endre, *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai.* Budapest, 1917.

fontosabb.⁴⁸ Az egyéb itáliai egyetemeken tanult hazai diákokról nagyon sok közlemény jelent meg, közülük régóta ismert Veres Endre két munkája.⁴⁹ Azóta Olaszországban és itthon is számos újabb feldolgozás és forráskiadvány jelent meg, amelyek kiegészítik és korrigálják a korábbi adatokat.⁵⁰ A német egyetemek magyar diákjairól szintén készült összefoglaló.⁵¹

A külföldön is tanuló növendékek közül 329 fő külföldi származású volt, ők tehát nyilván csak átmenetileg tartózkodtak Magyarországon. E diákok Bécs, Grác, Olmütz és Passau tanintézetibe mentek, vagy éppen azokból jöttek. Közülük 306-an jezsuiták voltak. 1434 nagyszombati diák, azonban a történelmi Magyarország területén született és innen ment külföldi egyetemre. Közülük 654 fő a jezsuita rend tagja volt, 16-an pálosok, 1-1 fő bencés és ferences. 762 növendék esetében nincs adatunk arról, hogy szerzetesek lettek volna, így ők már valóban peregrinusoknak tekinthetők. Ők Bécs, Grác, Olmütz és Róma egyetemein tanultak, valamennyien teológiát.

Nyilvánvaló, hogy a legtöbben a Bécsi Egyetemre mentek Nagyszombatból, nevezetesen a külföldi beiratkozók 54%-a. Itt a mobilitásnak mindkét iránya jelentős, 746-an itteni bölcsészeti tanulmányaik után mentek Bécsbe, sőt más egyetemekre is. 314-en Nagyszombatban megkezdett teológiai tanulmányaikat folytatták másutt. Meg kell jegyezni, hogy a hazai és külföldi források esetenként ellentmondanak egymásnak a külföldi és a hazai tanulás időpontjai tekintetében. Ezeket az ellentmondásokat néha fel tudtuk oldani, máskor nem. Ezek pontosítása további külföldi kutatásokat igényel.

A második legtöbb hallgató a Gráci Jezsuita Egyetemre ment, 601 fő. 312-en már bölcsészeti tanulmányaik egy részét is Grácban végezték, viszont ezek közül 221-en visszatértek Nagyszombatba a teológiára. 108-an Grácban és Bécsben is folytattak tanulmányokat Nagyszombat mellett.

Rómában 163 nagyszombati növendék tanulmányairól tudunk. Közülük előtte 47-en Bécsben is tanultak, Grácban csupán öten. 112 fő viszont egyenesen Rómába indult Nagyszombatból, nyilván a legkiválóbbak.

Az Olmützi Jezsuita Egyetemmél is viszonylag nagyszámú volt a kapcsolat. Ennek egyik magyarázata, hogy 1642-ben a harmincéves háborúban a svéd csapatok elfoglalták Olmützt, és az ottani diákok egy részét Nagyszombatba menekítették. 1636 és 1772 között 325 magyarországi diákot ismerünk Olmützben, ezért elképzelhető, hogy

⁴⁸ BITSKEY István, *Hungáriából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés*. Budapest, 1996.

⁴⁹ VERESS Endre, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai*. Budapest, 1941; és VERESS Endre, *A páduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai*. Budapest, 1915.

⁵⁰ Az addigi adatok összegzése: SZLAVIKOVSKY Beáta, *Magyarországi diákok itáliai egyetemeken I. rész 1526–1918* (Gli studenti ungheresi in Italia dal 1526 al 1918), Budapest, 2007. Új adatokat tartalmaz: CSIZI István–KOVÁCS Zsuzsa–UTASI Csilla, *Magyar–horvát diákcimerek a bolognai archiginnasióban*. Budapest–Bologna, 2020.

⁵¹ SZÖGI László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700* (Ungarländische Studenten an den deutschen Universitäten und Akademien 1526–1700), Budapest, 2011.

ennél többen tanultak közülük Nagyszombatban, azonban a jelenlegi források alapján csak ennyit tudunk bizonyosan.

Passauból 17 külföldi születésű jezsuita hallgató jött Nagyszombatba és 9 magyarországi jezsuita folytatta ott tanulmányai egy részét. A többi, nagyjából ugyancsak jezsuita tanintézetbe ennél jóval kevesebb növendék járt. Összesen 14 korabeli tanintézetben 1763 nagyszombati növendék 1967 beiratkozását ismerjük.